

פרק א

שתי נפשות

ליקוטי ספר של בינונים אמרים ה

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו

תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל

העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הגה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פ' משפטים פי' צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופמן כו' רשעים יצה"ר שופמן בינונים זה וזה שופמן וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חי' לכל בריה וכו' ולהבין כל זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב [כ"ב פ"א] רבש"ע בראת צדיקי' בראת רשעי' כו' והא צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק' רשע [בפ"ז דשבועות] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפש' לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שעליו

בְּנֵי הַבְּיָאוֹר

שְׁתֵּי נַפְשׁוֹת

פרק זה הוא הפרק הראשון בספר התניא, והראשון בסדרת הפרקים א-יב, שהם הענף הראשון של התניא ובהם מבאר רבינו אל מי מדבר ספר התניא (בינוני), ומה נדרש ממנו (לאן יכול וצריך הוא להגיע).

בפרק הראשון, פותח רבינו את סדרת הפרקים בהסברת "מיהו הבינוני". התניא נפתח בהוכחה, שבינוני הוא אדם שאין בו עוונות כלל: לא עבר מעולם על מצוות לא תעשה, אפילו פעם אחת בחייו לא ביטל מצוות עשה, נזהר כל ימיו בכל איסורי דרבנן, ולא ביטל תורה אפילו רגע אחד בחייו.

ואם כן, כיצד דרגא זו שייכת וקרובה לכל אחד? הדבר יובן לאחר הקדמת הביאור לנאמר בכתבי האר"י ז"ל, שלכל יהודי יש שתי נפשות.

פרק א

תניא - למדנו, [בסוף פרק ג' דמסכת נדה¹] שלפני ירידת הנשמה לעולם "משביעים אות² תהי צדיק ואל תהי רשע ומוסיפים ומשביעים אותו שבועה נוספת: ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע".

1. ל, ב. וראה באו"ת להרב המגיד נ"ע פו, ג.

2. כאשר הנשמה יורדת לעולם הזה נותנים לה כח להתמודד עם הניסיונות שיש בעולם הזה, וזהו ענין השבועה - מלשון שובע (בשין שמאלית), שנותנים לנשמה כח לעבוד עבודתה - כאדם ששבע ומלא. ובפרטות, משביעים את הנשמה שמחד עליה להשתדל להיות בדרגת צדיק, ומאידך שלא יטעה בעצמו ויחשוב שהוא צדיק אלא יחזיק את עצמו לרשע.

וראה ביאור נפלא בשיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח (התועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 265-266), דהשבועה היא על דעת בית דין של מעלה, ולכן גם כאשר עושה חשבון צדק ומגיע למסקנא ש"הלוואי בינוני", הנה, עצם הידיעה שהשביעו על דעת בית דין של מעלה, פועל עליו להוסיף בעבודתו מתוך שמחה וטוב לבב - ובמיוחד תשובה מתוך שמחה.

שואל רבינו, וצריך להבין, דהא תנן והרי שנינו במסכת [אבות פרק ב³]:
 "ואל תהי רשע בפני עצמך" ואם כן איך מתאים לשון השבועה "היה בעיניך
 כרשע"?

וגם צריך להבין, שהרי אם יהיה בעיניו כרשע כפי שהשביעו אותו, אזי
 ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב והרי נצטוונו
 "עבדו את ה' בשמחה"⁴?

ואם לא ירע לבבו כלל מזה אם יקיים את השבועה ויחזיק עצמו לרשע ואף
 על פי כן יהיה בשמחה, הרי יכול לבוא לידי קלות חס ושלום ולא יעריך באמת
 את החומרה של העברות שעושה.

מבאר רבינו, ובהקדים - אך הענין כי הנה מצינו בנמרא⁵ ה' חלוקות
 בדרגות האדם. א. צדיק וטוב לו ב. צדיק ורע לו ג. רשע וטוב לו ד. רשע ורע
 לו ה. ובינוני.

ופירשו בנמרא והגדירו את ההבדל בין הדרגות שמנינו, צדיק וטוב לו
 פירושו צדיק גמור, צדיק ורע לו פירושו, צדיק שאינו גמור,

וברעיא מהימנא פרשת משפטים⁶ אנו מוצאים שפירשו פירוש נוסף: צדיק
 ורע לו כלומר שהרע שבו כפוף לטוב וכו',⁷

ובנמרא סוף פרק ט דמסכת ברכות⁸ צדיקים יצר טוב שופמן כו', רשעים
 יצר הרע שופמן בינונים זה וזה שופמן וכו' שאצל הבינוני גם היצר הטוב וגם

3. משנה יג.

4. תהלים ק, ב.

5. ברכות ז, א; שם סא, ב.

6. זח"ב קיז, ב. וראה גם בזח"ב מא, ב.

7. צריך להבין מדוע הצדיק גמור נקרא גם בשם צדיק וטוב לו והצדיק שאינו גמור נקרא גם בשם
 צדיק ורע לו, ומדוע צריך לציין את אותה דרגה בתארים שונים?

והענין בזה: בתארים צדיק גמור וצדיק שאינו גמור מתארים את עבודת ה' של הצדיק דאם עבודתו
 שלימה נקראה בשם צדיק גמור ואם לאו נקרא צדיק שאינו גמור, משא"כ התארים צדיק ורע לו וצדיק
 וטוב לו מתארים את העבודה של הצדיק להפוך את הרע שבו לטוב, דכאשר עדיין לא הפך את הרע
 שבו לטוב הוא נקרא בשם צדיק ורע לו, ואם כבר הפך את הרע שלו לטוב נקרא בשם צדיק וטוב לו.

8. ברכות סא, ב.

היצר הרע שופטים את האדם,

אמר רבה⁹ כגון אנא בינוני¹⁰ [אני דוגמא לבינוני] אמר ליה אביי¹¹ לא שביק מר חיי לבל בריה וכו'¹² שאל אותו אביי, אם כדברך, הרי אינך משאיר מקום לחיים לאף אדם מכיון שאם אתה בינוני אז ביחס אליך כולם רשעים.

וכדי להבין את כל זה באר היטב וגם להבין את מה שאמר איוב¹³ והובא במסכת [בבא בתרא פרק א'¹⁴] "רבונו של עולם, בראת צדיקים בראת רשעים כו'" והא צדיק ורשע לא קאמר¹⁵, כלומר, כיצד איוב אומר בראת צדיקים, הרי לפני שאדם נולד לא אומר עליו הקב"ה אם יהיה צדיק או רשע וכל אדם יכול

9. כהגירסא בעין יעקב ובילקוט שמעוני תהלים (רמז תשכה). וראה במסכת ערכין (ה, א) תוספות ד"ה "והא" "שלא אמר אביי מר לרבא חבירו", ומכאן מוכח שהגירסא הנכונה היא "רבה".

10. באגרות קודש ח"ג ע' ס (אגרת תמוז) כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח "ולא מצאתי לעת עתה חבר לאדה"ז בגירסתו למד ממשמעות דפירש"י"; וראה בילקוט שמעוני תהלים (דפוס שאלוניקי) רמז תשכה, דכותב "אמר רבה כגון אנא בינונים", וראה גם בר"ח שער היראה פ"ו.

11. באגרות קודש ח"ג ע' ס (אגרת תמוז) מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח דרבינו מביא גם דברי אביי אע"פ שעיקר הקושיא היא מדברי רבה, מכיון דבזה מתחזקת הקושיא, דאף אם תרצה לומר בדוחק שרבה טעה בעצמו שהוא בינוני או שלא רצה לגלות מעלות, עדיין הקושיא במקומה עומדת בנוגע לאביי, דלמה לו להקשות מצד הבריות - "לא שביק מר חיי לכל ברי וכו'", והרי היה יכול לומר לו בפשטות שאי אפשר לומר שהוא בינוני מכיון ש"לא פסיק פומי' מגירסא".

12. הנה, צריך להבין מה מרמז רבינו בתיבת "וכו'", והרי כבר נגמרו דברי אביי?

ומבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח באגרות קודש ח"ג ע' ס (אגרת תמוז) דלפי כמה גרסאות (ע"י; ר"ח; ועיי"ג חדא"ג) אחרי דברי אביי הגירסא היא "אמר רבה ידע אינש בנפשי' אי צדיק הוא", דבזה יש מענה על קושיית אביי.

וי"ל שרבינו לא כתב זאת בפירוש אלא רק ברמז בתיבת "וכו'", מב' טעמים א. מפני שאין הגירסא הנ"ל מוחלטת. ב. מפני שסוף סוף זוהי הקושיא דלקמן, איך טעה רבה בעצמו, שהרי ודאי הכיר בעצמו את מעלתו.

13. וראה בבית רבי ע' 235, דאין להקשות מדוע מביא רבינו קושיא מדברי איוב שע"פ דברי המפרשים (פירוש הרלב"ג ועוד) לא היה מאמין בכך שהקב"ה משגיח על הנבראים, מכיון שקושיית רבינו היא מדברי הגמרא שהביאה את מאמר איוב ולא דחתה את דבריו, ומזה מוכח שגם רבותינו ז"ל סוברים כן (וראה בזה גם בסוטה כב, א: "למדנו יראת חטא מבתולה . . דר' יוחנן שמעה לההיא בתולה דנפלה אאפה וקאמרה רבש"י . . בראת צדיקים ובראת רשעים. .").

14. בבא בתרא טז, א.

15. הגמרא מספרת שלפני שהנשמה יורדת לעולם המלאך שואל את הקב"ה האם נשמה זו תהי' חכם טיפש גיבור או חלש וכו', אך לא אומרים על הנשמה אם היא תהי' צדיק או רשע מכיון שכל אחד יכול לבחור אם להיות צדיק או רשע, וא"כ - שואל רבינו - כיצד איוב אומר "בראת צדיקים בראת רשעים", הרי כל אדם יכול לבחור אם להיות צדיק או רשע?

אומות העולם

כל⁴⁸ בני המין האנושי – צאצאי אדם הראשון, מלבד עם ישראל – נכללים במושג – "אומות העולם". מלבד היות האומות – "בני אדם", נקראים גם בשם "בני נח", מכיון ששאר צאצאי האדם הושמדו במבול, מלבד נח ובניו.

אף על פי שאדם הראשון היה יציר כפיו של הקב"ה, ונשמתו – חלק אלוהי ממעל ממש. ולא עוד אלא שהייתה נשמתו נשמה כללית הכוללת את כל נשמות ישראל, שהם העיקר והחשובים שבתולדותיו, מכל מקום מכיון שאדם הראשון חטא בחטא עץ הדעת, נולדו ממנו גם אומות העולם, שנפשותיהם מהקליפות וסטרא אחרא.

נפש הבהמית

מבואר בחסידות⁴⁹ שלכל אדם יש ב' נפשות: נפש אלקית ונפש בהמית, מנפש האלקית מגיעים לאדם כל הרצונות הקדושים ורגש הקירבה להקב"ה, ומנפש הבהמית מגיעים כל התאוות רעות וענייני עולם הזה.

נפש הבהמית היא הנפש המחיה את הגוף הגשמי, רצונה הוא בדברים גשמיים מענייני עולם הזה. עבודת

איסור קל של דברי

סופרים:

ידוע⁴⁵ שגם על מצוות מדברי סופרים מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו", ומבואר בחז"ל שהציווי לקיימם הוא ממה שכתוב בתורה "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ומכל מקום, היות שמקור מצוות או איסורים אלו הוא מדברי סופרים בלבד ולא מדאורייתא ממש, לכן דינם קל יותר לכמה דברים, וכגון לגבי הכלל שספק דאורייתא לחומרא וספק דרבנן לקולא.

לפעמים מדגישים חז"ל את החומרא שבזלזול בדברי סופרים, וכגון חמורים⁴⁶ וחביבים דברי סופרים יותר מדברי תורה, וכן המזלזל בדברי חכמים חייב מיתה⁴⁷.

וכמו כן בנדון דידן, רבינו מוכיח שאף העובר על איסור קל של דברי סופרים, כלומר שמבין האיסורים שמדרבנן גופא קל הוא לגביהם, בכל זאת נקרא רשע – כדברי רבא במסכת יבמות (כ, ב) ובמסכת נדה (יב, א).

45. שבת כג, א.

46. סנהדרין פח, ב; עבודה זרה לה, א; ירושלמי ברכות א, ד; ועוד.

47. עירובין כא, ב.

48. ראה לקוטי תורה להאריז"ל תהילים לב.

49. ראה בפרקים הראשונים דספר התניא, ובכ"מ.

הקדמה

רבינו הזקן קרא לספרו "ספר של בינונים", ולא בכדי, ספר התניא מדבר אל אנשים הקרויים "בינונים". התניא מדבר לכל אחד ואחד מאתנו, גם לכאלה שאינם בעלי כשרונות מיוחדים, אבירי לב, או בעלי דרגה נעלית. ה"בינוני" יכול להיות גם איש רגיל לגמרי, אלא שנלחם עם יצריו ולא נותן לו לשלוט עליו. הוא עושה ככל שביכולתו לפי הכלים והיכולות שנתן לו ה'.

כשם שמלאכת האומן המתקן כלים מתחלקת לכמה שלבים⁵⁵, כך גם עבודת הבינוני בתיקון הנהגתו ובמלחמת היצר, מתחלקת לכמה שלבים א. להכיר את האמצעים העומדים לרשותו (מבנה הנפש האלוקית וכחותיה, נתבאר בפרקים א-ה). ב. להכיר את האויב (הנפש הבהמית, ויצרה הרע, נתבאר בפרקים ו-ח). ג. להגדיר את המטרה (הדרגה אליה יש לשאוף, פרק יב).

בזה עוסקים שנים עשר הפרקים הראשונים.

ניתן לחלק את ה"ענף הראשון" של התניא בכללותו לשתי קבוצות: א. פרקים א-ח: הכרת שתי הנפשות האלוקות והבהמית. ב. פרקים ט-יב, המלחמה בין הנפשות⁵⁶, מה קורה כשהאחת מנצחת, ומה קורה כשאין הכרעה ברורה.

הפרק שלנו פרק א, מהווה הפתיחה של התניא באופן כללי. ובאופן פרטי, הפתיחה של הענף הראשון - הענף שיבאר לנו מהו הבינוני.

55. ראה גם מכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נדפס בקובץ "התמים" ח"א ע' 298.

56. במבוא לספר התניא שכתב ר' ניסן מינדל (מזכירו האישי של הרבי) הוא הגדיר תוכן פרקים אלו "פולמוס הנפשות" אך לאחר שהרבי הגיה זאת (ג' פעמים!) שינה זאת ל"מלחמת הנפשות", ובפשטות הסיבה לכך כיון שבמלחמה אין שום נתינת מקום לשני כלל וכלל, משא"כ בפולמוס ומחלוקת, וכדברי רבינו בפרק ט' "וכמו ששני מלכים נלחמים על עיר אחת שכל אחד רוצה לכבשה ולמלוך עליה".

תחילה מבאר רבינו את ההסתכלות הנכונה על המושגים: "צדיק בינוני ורשע".

בתפיסה הרווחת, המדד לדעת האם אדם הוא צדיק או רשע הוא לפי משקל העבירות שלו מול המצוות: אם משקל המצוות מכריע את העבירות - צדיק; באם העבירות מכריעות - רשע; ובאם חציו מצוות וחציו עבירות - בינוני. רבינו בא לחדש שהמדד האמיתי ל"שם" צדיק או רשע, הוא לא לפי המעשים של האדם, אלא לפי המתחולל אצלו בנפשו.

ישנו אדם שמעולם לא עשה עבירה, ולפי התפיסה הרווחת הוא נחשב לצדיק. אך אליבא דאמת: "אינו נקרא צדיק כלל", כיון שעדיין ישנו רע בקרבו, גם אם לא עשה עבירה מעולם.

ולאידך יש אדם שעשה בעברו עבירות רבות ולפי התפיסה הרווחת הוא רשע. אך האמת שאותו אדם נהפך ברגע אחד לצדיק, כי אם עשה תשובה בלב שלם בשעתא חדא וברגע חדא יכול הוא מצד נשמתו להפוך לצדיק גמור (ועיין עוד בזה בעיונים לפרק י"ב). שכן בתשובתו הוא גילה את עומק נפשו האלקית, עד שכבש לגמרי את הרע שבו.

וכפי שנתבאר בהקדמה לפרקים אלו, ע"פ דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח, שבדורנו נתגלה ביתר שאת, שמהותו האמיתית של כל יהודי היא הנפש האלקית שבו, שלכן גם מקומו האמיתי אינו בשייכות לענייני עולם הזה, כי אם לפני ה' אלקיך בבית המקדש - בגאולה האמיתית והשלימה, אלא שרק מצד החיצוניות של יהודי, יכול להיות העלם והסתר על הפנימיות.

לקראת סיום הפרק, מבאר רבינו את נושא הנפשות והמלחמה שביניהם, ע"פ דברי האריז"ל שלכל אדם יש שתי נפשות: הראשונה היא הנפש הבהמית והשניה היא האלקית.

"תניא בסוף פרק ג' דנדה":

צריך להבין דיוק הלשון, דהרי במסכת נדה שם לא כתוב כלל הלשון "תניא" אלא "דרש ר' שמלאי"? ומדוע כאן נוקט דוקא הלשון תניא?⁵⁷

יש המבארים, שבאדרא רבא, מובאת גם כן ברייתא זו ושם מופיע הלשון "תניא".

אמנם עדיין צריך להבין הא גופא, מדוע בחר דווקא בלשון האדרא רבא, ולא בלשון הגמרא במסכת נדה?

ומבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח⁵⁸, ע"פ המובא בספרי קבלה שישנה "קליפה קשה" הנקראת "תניא" ונמצאת בלב הלומדי תורה, ובכדי להכריע ולהכניע קליפה זו עליהם ללמוד "פנימיות התורה".

ולכן דווקא ב"אדרא רבא" שכתב רשב"י (מחבר ספר הזוהר) כותב את הלשון "תניא", שכן רשב"י הוא המקור של פנימיות התורה, ולכן רשב"י פותח את ספרו במילה תניא, על מנת להכריח את הקליפה הקשה מלב הלומדים תורה⁵⁹. וכמו כן רבינו, פתח את ספרו שהוא ה"תורה שבכתב" של תורת החסידות, במילה "תניא" על מנת להכריח קליפה קשה זו.

במקום אחר⁶⁰ מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח טעם נוסף לכך שהספר מתחיל במילה "תניא", שכן "תניא" אותיות "איתן", המרמז על עצם הנשמה "איתן שבנשמה"⁶¹, ולימוד ספר התניא מעורר את עצם הנשמה.

57. וראה בבית רבי ע' 233 בביאור מדוע נקט רבנו הלשון "תניא".

58. שיחת ש"פ וישב תשי"ד. וראה גם שיחת י"ג תשרי תשכ"ט. שיחת י"ט כסלו תשכ"ג. ובכ"מ.

59. בספר אור הגנוז להרה"ק רבי יהודא לייב הכהן (ח"ב פרק י"ט) מביא דכתבו המקובלים בשם האר"י ז"ל דרשב"י פתח את האידרא בלשון תניא, לפי שראה רשב"י את התגברות ה' קליפות גדולות בעולם, וזהו תניא בגימטריא ב' פעמים קליפה עם הכולל.

ותניא הוא הקליפה היוצא מפסוק "למה תניאון כו", כלפיה התקועה בלב הלומדים כו', ומונע אותם מלימוד רזין דאורייתא דרך גאווה ובוז לומר די לכם בפשטי תורה. . תניאון - תניא און, אלו ב' קליפות יונקים מיסוד דקליפה הנקרא און. . ואין ביטולם אלא בלימוד רזין וסודות התורה.

וראה רשב"י ע"ה באלף החמישי שגברו יד ס"מ ונחש, והנחש היה ערום כו', ונחש כרוך על עקבו, והיו מבלבלין את העולם ונעשה חומת ברזל המפסקת בינינו כו', ולכן הכניע כל הדינים והקליפות ברזין דאורייתא ופתח אורות עליונים להאיר ולהגן עלינו והניח ברכה לדורות אחריו. וראה בכ"ז בבית רבי ע' 234.

60. לקו"ש ח"ב ע' טז.

61. וראה בתיקוני זהר (מד, א): "והא איתן בהיפוך אתון תניא דמסיע ליה בגלותא".

[בפירוש "איתן" ביארו חסידים⁶² ג' פירושים: א. לשון חוזק, כמ"ש⁶³ "ותשב באיתן קשתו". ב. בלא הפסק, מלשון "נחל איתן". ג. לשון "ירח איתנים" - חודש תשרי שקשור לאבותינו הקדושים. וג' פירושים אלו קשורים זה בזה: שמאבות האומה - אברהם יצחק ויעקב, ניתנה ירושה לכל אחד ואחד מישראל, והוא האיתן שבנשמה שהוא החוזק והתוקף למסור נפש על קידוש השם, והוא קיים בלא הפסק גם אצל החוטאים והפושעים].

במקום אחר הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א מ"ך המשיח שרבינו הזקן השתמש דווקא בלשון "תניא בספ"ג דנדה" כיון שבכך התכוון לרמז על סיום סוף הגלות: "תניא" בפתחה זו בא להחליש את הקליפה שנקראת תניא (כנ"ל), ובמילא לקרב ולהביא בפועל את הגאולה. "בספ"ג" מרמז על סוף הגלות השלישית. ו"נידה" כידוע שבסוף הגלות נקראים ישראל בשם נידה שצריכה להיטהר לבעלה.

ובסגנון הדרוש אמרו חסידים⁶⁴ ש"תניא" פירושו "נלמד", וכוונת רבינו הוא שכשמתחילים ספר התניא, יש לכל לראש לדעת את חשיבות ומעלת הלימוד בספר התניא בפועל.

"משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע"

כאורה קשה והא אמרו חז"ל ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים (וכפי שיבואר בארוכה בפרקים הבאים), ואם כן כיצד ניתן להשביע את הנשמה תהי צדיק, כאשר היא אינה יכולה לקיים את השבועה?

ומבאר כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע, שבשבועה זו ישנם שתי דרגות: א. תהי צדיק כפשוטו, אדם בדרגת צדיק, וזה אכן אינו נתון בידי כל אדם. ב. תהי צדיק: אף שלא יהיה בדרגת צדיק של תניא מכל מקום יהיה נקרא צדיק, ובכך כבר לא יהיה עובר על השבועה. ונקרא צדיק מכה טעמים: 1. ע"י מצוות מילה שהיא מבחינת "צדיק" "צדיק יסוד עולם". 2. גם צדיק הוא ראשי תיבות "צ" פעמים אמן, ד' קדושות, י' קדישים, מאה ברכות - זהו צדיק", 3. וגם צדיק הוא אדם הנותן צדקה (צדיק מלשון צדקה).

62. בשם הרמ"מ ארנשטיין ע"ה.

63. בראשית מט, כד.

64. בשם הרמ"מ ארנשטיין ע"ה.

וכן מבאר⁶⁵ שעל ידי השבועה "ממשיכים ומאירים על חלק הנשמה שבגוף מבחינת מזלי" – דהשבועה מעוררת את הכוחות הנעלמים המקיפים על האדם, ופועלת שיאירו בגלוי בתוך חלק הנשמה המלוכש בגוף, ובכח זה יכול האדם להתגבר על היצר הרע.

עוד קשה מהו הפשט שמשביעים אותו תהי צדיק, והרי המדובר כאן הוא בשעת יצירת הוולד, קודם שיוצא לאויר העולם, ובאותה שעה כלל אינו מחוייב במצוות עדיין (עד גיל י"ג), ומה מקום להשביעו "תהי צדיק"? ובנוסף הנשמה למעלה כלל אינה יכולה לחטוא ומה מקום להשביע אותה שלא תחטא.

ומבאר כ"ק אדמו"ר הריי"ק⁶⁶, שהשבועה כאן אינה מכוונת כלפי הולד אלא כלפי הוריו, והקב"ה מברך ומשביע אותם עוד קודם שהוולד יוצא לאוויר העולם שיגדלו אותו כילד יהודי ירא שמים.

מצינו ביאור נוסף מכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע, ששבועה זו אינה (רק) מלשון שבועה כפשוטו, אלא גם מלשון "שובע", שממשיכים "שובע" ונתנית כח⁶⁷ לנשמה כדי שבהגיעה לעולם הזה היא לא תחטא ותקיים את השבועה תהי צדיק. ועוד ש"שבועה" היא מלשון "שבע" וקאי על דרגת ה"מקיף" שהיא במספר שבע, היינו שממשיכים לנשמה מבחינת המקיף⁶⁸.

ויש שביאר⁶⁹, שהנשמה אינה שייכת לחטא ואין שייך להשביעה. ואילו לגוף לא יעזור שום שבועה שכן הגוף כלל אינו רוצה בענייני אלקות. ולכן מוכרחים לומר ששבועה זו היא המחברת את הנשמה עם הגוף.

דבר נוסף שיש להבין כאן הוא כפ"ל לשון השבועה "תהי צדיק ואל תהי רשע", שלכאורה באם משביעים את האדם שיהיה צדיק למה צריך להשביעו עוד שלא יהיה רשע? ועל שאלה זו עונה רבינו לקמן בפרק יד.

65. ביאור כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע בקיצורים והערות לתניא ע' נ; וראה בלקו"ש חלק י"א שיחה ב' לפרשת יתרו, ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח בהקשר שבין תחילת התניא לסיום התניא (דהשבועה היא בדיבור ופועלת שהאדם יתקשר ויפעל את המעשה שנצטווה עליו).

66. ספר השיחות תש"ד.

67. וראה בשרש ישי (סג, ב) לרבי שלמה אלקבץ שמבאר מטרת השבועה, שבכוחה יוכל להתגבר על היצר הרע, המגיע אליו מיד כשננער לצאת מבטן אמו, והיצר הטוב בא רק מאוחר יותר, ובכח שבועה זו יכול להתגבר עליו.

68. ראה בכל זה בארוכה בעיונים.

69. בביאורי הרנ"ג.

בפרק י"ד מבאר רבינו מדוע כפלו לשון השבועה "תהי צדיק ואל תהי רשע", ומתריך שלא כל אדם זוכה להיות צדיק ולכן משביעים אותו שלפחות יקיים השבועה, שלא להיות רשע,

וצריך להבין: א. הרי השבועה שייכת לכלל ישראל היא השבועה "אל תהי רשע", וא"כ מה שייך להשביעו "תהי צדיק", ששייך רק לצדיקים? דלכאורה שבועה זו ד"אל תהי רשע" מורה שמדובר כאן על אדם שלא שי להשביעו "תהי צדיק"? ב. הרי ע"פ המבואר במדרש, ד'ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים', במילא שבועה זו אינה שייכת לרוב לומדי התניא, ומדוע מביא רבינו מאמר רז"ל זה בתחילת התניא?

וביאר חסידים⁷⁰ דההפרש בין צדיק לבינוני, הוא שרצון הצדיק הוא לקיים את רצון ה' ללא מניעים אישיים, אפילו לא מניעים רוחניים, משא"כ הבינוני, דעיקר מטרתו היא להתעלות בעבודת ה', ולרוות צמאון נפשו הצמאה לה'.

ולכן פותח רבינו את ספר התניא בשבועה "תהי צדיק" לומר לנו, שגם הבינוני נדרש לעבוד את ה' באותה התבטלות כמו הצדיק שחפץ רק לקיים את רצון ה', משמעות השבועה היא שעל האדם להתאמץ ולהשתדל להיות צדיק.

הנה צריך להבין, מדוע משביעים את הנשמה "תהי צדיק ואל תהי רשע", והרי לכאורה הרי האדם כבר "מושבע ועומד מהר סיני"⁷¹?

ומבארים בזה⁷² על פי דברי רבינו⁷³, דעל האדם להשתדל להיות בינוני, ויתירה מזו צדיק, באופן הנעלה ביותר "באמיתית שם התואר והמעלה" ולא רק בשם המושאל, דבזה מודגש ההוספה והחידוש שבשבועה שמשביעים את הנשמה על השבועה שמהר סיני, דלא רק שהאדם צריך לקיים מצות באופן שיהיה לו רוב זכויות, אלא יתירה מזה - משביעים אותו "תהי צדיק ואל תהי רשע" כפי שתוארים אלו הם "באמיתית שם התואר והמעלה".

70. נר למשיח.

71. יומא עג, ב; נדרים ח, א; נזיר ד, א; מכות כב, א; שבועות כב, א; ועוד.

וראה בדברי המהרש"א (שבועות כט, א) במהות השבועה: "דהשבועה עצמה היא קבלת התורה, ואי לאו השבועה בדיבורא בעלמא ליכא קיבול ולא היו נענשים אם יעברו עליה, וכן מוכיח המקרא דכתיב לעברך בכרית ה' אלהיך ובאלתו וגו' והרבה כמוהו וק"ל".

72. הרב ישכר דוב קוזלינו, הובא בהערות וביאורים דאהלי תורה גליון תרצ"ו (כ"ב שבט תשנ"ב) ע' 24.

73. בהוספה לביאור המפרשים בזה, ראה חדא"ג מהרש"א (נדה ל, ב); וראה גם במשחת אהרן שם.

מילות הפתיחה של ספר התניא

"תניא בסוף פרק ג' דנדה".

לספר כולו, כפי שמבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א, כיצד כבר בתחילת ספר התניא נרמז ביטול הגלות:

"תניא" יש קליפה שנקראת בשם "תניא" שמנגדת ללימוד רזין דאורייתא (סודות התורה), כיון שהלימוד (בספר התניא) מקרב את הגאולה, ובפתיחה זו "תניא" נתכווין רבינו הזקן להחליש ולבטל קליפה זו, ובמילא לקרב ולהביא בפועל את הגאולה.

"בסוף פרק ג'" רומז לסוף גלות השלישי האחרון.

"דנדה" כידוע שבזמן הגלות נמשלו ישראל לנדה שצריכה ליטהר לבעלה.

חידוש גדול¹²⁷ בדורנו זה, הוא שבכל דבר שלומדים יש למצוא את הקשר הישיר ל"ענין הכי עיקרי שהזמן גרמא"¹²⁸ – הגאולה האמיתית והשלימה¹²⁹, כיון שנמצאים עכשיו ב"זמן הגאולה"¹³⁰ ו"ימות המשיח"¹³¹.

וכן יש לבאר את המילים הראשונות של ספר התניא, המהוות פתיחה

127. שיחת ש"פ וישב כ"א כסלו תנש"א סעי' י"א ובהע' 113, נדפס בסה"ש תנש"א ח"א ע' 188.

128. שיחת ש"פ חוקת תנש"א.

129. ראה שיחת ש"פ מקץ תנש"א, ועוד.

130. שיחת ש"פ שופטים תנש"א.

131. שיחת י"ט כסלו תשנ"ב.

הנפש העיקרית

"אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות נפש אחת מצד הקליפה וסמרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה".

שלו. ובכל מעמד ומצב שבו הוא נמצא, הוא קשור עם הקב"ה בקשר אמיתי ונצחי. ומצד זה עיקר עבודתו היא עם נפשו האלקית שתתגלה ותאיר בגופו וממילא תתבטל נפשו הבהמית.

ומוסיף שלכן מצד מעלת נשמתו של היהודי, גם לא שייך אצלו כלל ענין הגלות, שהרי מקומו הוא – "לפני ה' אלקיך" – בבית המקדש.

[וזה שהוא בפועל נמצא בגלות, הרי זה רק על מנת לגלות שגם שם הרי הם בבחינת לפני ה' אלקיך].

ענין זה מתגלה ומודגש במיוחד בזמן זה ובתקופה זו כשנמצאים ב"זמן השיא לקראת משיח צדקנו", כאשר נדרשת הצעקה והבקשה עד מתי לגלות הזו, שאף ש"לא מרצוננו גלינו מארצנו ולא ברצוננו נשוב לארצנו" ואם כן כיצד יכולים אנו בכחנו לפעול את הגאולה?

על כך עונה כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הרי זה מדובר כפי שיהודי נמצא עם הרצון הפרטי שלו ("רצוננו", שהוא נפרד ח"ו מרצון ה') בעולם הזה הגשמי בעובדין דחול וכו'; אבל כפי שיהודי הוא "חד" עם קוב"ה.. אין לו את רצונו הפרטי, אלא בלשון המשנה – "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצוננו" – רצונו של הקב"ה הוא רצונו של יהודי ורצונו של יהודי הוא רצונו של הקב"ה – יש בכחו של יהודי ל(פעול) שהקב"ה י(בטל) את הגלות ולהביא את הגאולה תיכף ומיד ממש"!

בפרק¹³² א' מבאר רבינו הזקן את ענינה של הנפש הבהמית שבישראל. בדרושי חסידות¹³³ נתבאר על כך, שהנפש הבהמית נכנסת ראשונה לגוף – מיד בלידתו של האדם (דהיצר הרע "אקדימי טענתי"), ואילו הנפש האלוקית עיקר כניסתה היא רק כשהאדם מגיע לגיל המצוות, ולכן נקראת הנפש האלוקית 'נפש השנית' מאחר שהיא נכנסת שני' לגופו של היהודי.

בהשקפה ראשונה נראה מכך, שעיקר העבודה של יהודי היא עם נפשו הבהמית, כיון שהיא נכנסת ראשונה לגוף (ולכן היא הנפש הראשונה המדוברת בספר התניא), והיא תופסת אצלו מקום נרחב, ולפיכך כל עוד לא ביטל האדם את נפשו הבהמית, עד למצב של "הרגו בתענית", עוד לא התחיל להתעסק בעיקר עבודת ה' שלו.

יחד עם זאת, כ"ק אדמו"ר שליט"א בכמה מקומות מציין ומזכיר את היוקר והמעלה שבכל יהודי, ומבאר בהרחבה ובעומק את הטוב הפנימי שיש בו.

ועל פי זה מסיק, שהמציאות האמיתית והעיקרית של יהודי גם כנשמה בגוף גשמי למטה (גם בזמן עבודתו בגלות), היא הנפש האלקית

132. ראה בכל זה: שיחת כ' מנ"א תשכ"ב (וכן הוא בלקו"ש ח"א ע' 71 הע' 51. לקו"ש ח"י ע' 103 הע' 24 וש"נ). שיחת הדבר מלכות לש"פ צו תנש"א סע"ט. שיחות הדבר מלכות לש"פ תצא וש"פ תבוא תנש"א. ולהעיר גם מהמובא בסה"מ תרס"ו ע' רכא.

133. סה"מ עת"ר ע' סג.

השבועה שמשביעים את האדם לפני ירידתו לעולם:

ג' פירושים בלשון "שבועה"/שבועה הא' - כשבועת שתי אוהבים/
שבועה הב' - המשכת מקור הנשמה/שבועה הג' - נתינת כח/
מקור הנתינת כח מבחי' י"ג מידות הרחמים/הנתינת כח להגיע
לדרגת "תהי צדיק"/שלימות ד"תהי צדיק" בגילוי בגאולה האמתית
והשלימה

ג' פירושים בשבועה

"רבינו פותח את ספר התניא, עם הברייתא במסכת נדה (ל, ב) "משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע", להלן הברייתא במלואה: דרש ר' שמלאי . . ואינו יוצא משם (העובר ממעי אמו) עד שמשביעין אותו שנאמר (ישעי' מה, כג) כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר (תהלים כב, ל) לפניו יכרעו כל יורדי עפר תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר (תהלים כד, ד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה ומה היא השבועה שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך".

ולכאורה יש להבין כיצד משביעים אותו לפני שיוצא לאויר העולם, הרי הנשמה בהיותה בעולם העליון כלל אינה שייכת לעיני העולם הזה.

ומבאר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע¹³⁵ ג' פירושים לשבועה זו: א. שבועה כפשוטו, והוא רצון שלמעלה מהשכל. ב. מלשון "שבע", המשכת מקור הנשמה - מבחי' שבעה המקיפים. ג. מלשון "שובע" (שין שמאלית), היינו שממשיכים בו כח לקיים את התורה מבחי' "עשה רצונך כרצונו". וכדלקמן.

א' שהוא אלופו של עולם על ידי שנתרומם היסוד מתרומם כל הבנין,

ולכך נקראים תלמידי חכמים בונים כמו שאמר¹⁴⁰ אל תקרי בנין אלא בוניך שמקיים כל בנין העולם וזה בשביל צדיק אחד שהוא מתאחד עם מדריגות התחתונות העולם מתקיים מנפילתו שנאמר וצדיק יסוד עולם שהוא כמו היסוד הנ"ל שבהתרוממו מתרומם כל הבנין ולכן כל מדה שמודד הקודשא בריך הוא לצדיק וכל המאורעות שבאין עליו מן הכל מתרומם ומקשר את עצמו למעלה להבורא ב"ה,

ואף אם השם יתברך מטיב עמו ומראה לו פנים שוחקות בעולם הזה מתירא מאוד ממנו יתברך שמו על שמשלם לו בעולם הזה ובעבור זה מתדבק ומקשר עצמו לבורא ב"ה יותר ויותר וכן כשרואה קללה על הרשעים מתגבר מאוד ומתעלה יותר למעלה כמו שלמדו רז"ל¹⁴¹ מקרא כשהקב"ה עושה דין ברשעים שמו מתעלה ומתרומם שהוא על ידי הצדיק שמכל מה שרואה הן על עצמו הן על אחרים הן לטוב הן למוטב מתקרבים על ידי זה יותר ויותר לבורא ברוך הוא וברוך שמו על ידי שהוא מקרב ומקשר את עצמו עם כל המדריגות כאמור מה שאין כן הרשעים כשהקב"ה מביא עליהם ברכה וטוב אזי

"שנאמר וצדיק יסוד עולם"

"בשביל צדיק אחד נברא העולם"¹³⁹ . . מלמדינו . . שלא נברא העולם אלא בשביל הצדיקים שהם בחינת אחד שמתאחדים את עצמן עם כל המדריגות כאמור ומתעלין על ידי כל המדריגות.

ולפי שבודאי וכל שכן הוא שצריך כל צדיק וצדיק לכלול את עצמו עם כל הצדיקים מאחר שאפילו עם כל מדריגות תחתונות צריך לכלול את עצמו. לכן אמר צדיק אחד אף שהם רבים לאחד יחשבו מצד אחדות כמו שכתוב (שמות י"ט, ב') ויחן שם ישראל וגו' בלב אחד.

(מאור עיניים פרשת בראשית)

וזהו שאמר אחר זה גם כן אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר (משלי י', כ"ה) וצדיק יסוד עולם כי לולא הצדיק לא היה העולם מתקיים אפילו רגע אחד בשביל מעשה הרשעים שמפילים העולם ומפרידים מן אלופו של עולם כמו שאמר הכתוב ונרגן מפריד אלוף שמפרידים בחינת התי"ו מבחינת הא' וע"ש [ועל ידי] התקשרות ואחדות הצדיק עם כל המדריגות מתעלה העולם למעלה מנפילתו ומתרומם ונתאחד בבחינת

140. ברכות סד, א.

141. ויקרא י, ג ובפרש"י.

139. יומא לח, ב.